

Orkest

Een orkest is een groep muzikanten en muziekinstrumenten van allerlei soort.
Het woord orkest komt van de Griekse opera. Het toneel was half rond en werd *orchestra* genoemd. Voor het toneel zaten de mensen die een instrument bespeelden, die *orchestra* genoemd werden.

A Strijkorkest

Dit orkest bestaat uitsluitend uit strijkers:

-
-
-
-

B Fanfare

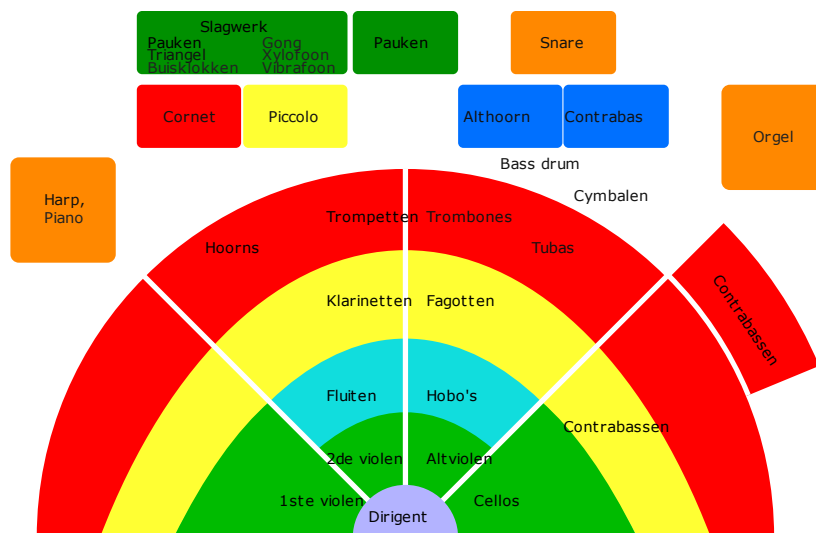
Bestaat uit koperblazers en slagwerk. Som de koperblazers op:

-
-
-
-

Een fanfare wordt soms aangevuld met saxofoons.

C Brassband

Bestaat enkel uit koperblazers.

Figuur 1: Opstelling van een symfonieorkest

D Harmonieorkest

Een harmonie is uitgebreider dan een fanfare of brassband en bestaat uit koperblazers, slagwerkers en houtblazers. Som de houtblazers op:

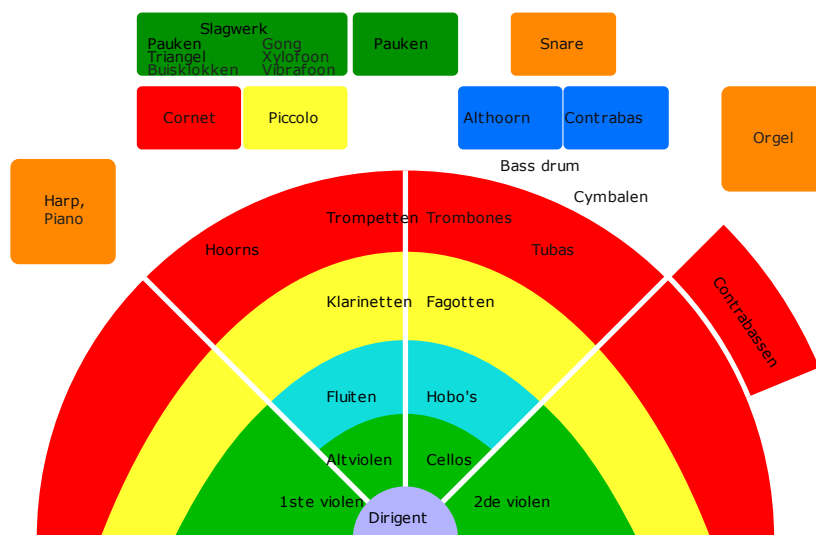
-
-
-
-
-

E Symfonieorkest

Het symfonieorkest bestaat uit ongeveer 100 muzikanten. Het heeft een evolutie doormaakt in de tijd waar we verder op ingaan als we het over de symfonie hebben.

Het symfonieorkest heeft een vaste opstelling. (zie figuur 1 op pagina 2) De dirigent vooraan, met de rug naar de luisteraars, de dirigeerstok in de hand en voor zich de partituur. In de meest linkse 'taartpunt' de eerste violen (onder leiding van de concertmeester), met de tweede violen daarnaast. De altviolen zitten middenvooraan met de celli rechts daarvan en daarachter de contrabassen. Achter de altviolen zitten de fluiten en piccolo met daarnaast hobo's en althobo, daar weer achter de klarinetten, basklarinet met daarnaast fagot en contrafagot. Daar weer achter de koperblazers - links de hoorns, rechts de trompetten, trombones en de tuba. Helemaal achteraan: het slagwerk, waaronder pauken en waar nodig klokkenspel en de harp linksachteraan.

Er bestaat ook een Duitse opstelling van het symfonieorkest. (zie figuur 2 op pagina 3) Zie je het verschil?

Figuur 2: Duitse opstelling van een symfonieorkest

Deel 2 : Instrumentale vormen en genres

Omschrijvingen

De muzikale vorm is het leven en het bloed van een muziekstuk. Zonder vorm zou er geen verandering zijn in de muziek. Zonder verandering zou muziek vreselijk saai zijn. Het is juist de verandering die er voor zorgt dat muziek constant groeit en leeft. Als we naar de muzikale vorm zoeken zijn we als het ware op zoek naar de groei en levensloop van een muziekstuk. Die vorm is een eenheid scheppend principe dat de verschillende muzikale middelen tot een organisch geheel samensmeedt en die de componist er bewust of onbewust heeft ingelegd.

De vorm van een stuk muziek is iets wat we eigenlijk onbewust ook horen. Je hoort een verandering van zodra je merkt dat de *sfeer* in een stuk verandert. Je voelt de verschillende onderdelen aan doordat het karakter of de stijl verandert.

We moeten onafgebroken aandachtig luisteren om de volledige vorm te kunnen vatten. Soms volstaat één enkele beluistering daarvoor, maar vaak zullen we meerdere malen moeten luisteren. Deze oefening stelt vaak hoge eisen aan ons geheugen! Daarom is het misschien nuttig om ons eens over een aantal vormgevende principes te buigen en met enkele populaire vormen kennis te maken. Het zal ons niet alleen structureel wat meer inzicht geven in muziekstukken, maar bovendien tot de verrassende ontdekking leiden dat uiteindelijk weinig werken helemaal overeen komen met de schoolse modellen die we aanreiken. Zodoende kunnen we met de hedendaagse Vlaamse componist Frans Geysen ontdekken dat het geniale van een compositie meestal de 'fout in het systeem' is.

Er zijn een aantal aanwijzingen terug te vinden in de partituur waardoor we kunnen zien dat er iets nieuws begint in een muziekstuk:

- de loop van het stuk wordt onderbroken door
- de verandert
- wijziging van de (ofwel door wijzigingstekens of door de voortekening die verandert)
- of veranderen
- verandering van de (zelden)
- vroegere of die terugkeren

Als je deze aanwijzingen volgt kun je veel gemakkelijker de delen van een muziekstuk terugvinden.

We stellen dan meestal een vormschema op. Dat vormschema is een schematische weergave van de opeenvolging van de delen van een muziekstuk: elk deel krijgt een letter toebedeeld en aldus wordt het verloop van een muziekstuk aan de hand van opeenvolgende letters weergegeven. Wanneer zich bij de herhaling van een bepaald deel wijzigingen

voordoen, plaatsen we bij de toegewezen letter een accent ('). Bij een nieuwe wijziging in een volgende herhaling plaatsen we een dubbel accent (") enz...

Een genre is een type muziekstuk dat gedefinieerd wordt aan de hand van de bezetting en de inhoud ervan (bv. een gezongen toneelstuk met begeleidend orkest noemen we een opera, een instrumentaal stuk voor 1 instrument en piano is een sonate). We onderscheiden instrumentale en vokale genres.

Hoofdstuk 1

Muzikale vormen

A De Liedvorm

Dit structurerend principe vindt zijn oorsprong in de eenvoud van volksmuziek. We krijgen gewoonweg een opeenvolging van thema's die zonder meer na mekaar geplaatst worden en eventueel in het verloop van het stuk eens of meermaals herhaald worden.

a Eendelige liedvorm

Bestaat uit voor- en nazin. De voorzin eindigt meestal op de De nazin eindigt meestal op de Als de toonaard do groot is, wat is dan de en de ?

Speel op je klarinet

Van Vaerenbergh

Speel op je kla- ri- net en op je trom- pet, op je klei- ne pic- co- lo.

Strijk op je ve- del en blaas op je bom- bar- don. Ha!

b Tweedelige liedvorm

Bestaat uit twee zinnen die met elkaar verbonden zijn.

Al van de droge haring

Al van de dro- ge ha- ring wil- len wij zin- - gen! Ter e- re van zijn kop- je wil- len wij
sprin- - gen! 'tIs van zijn kop, springt nu maar op: 'tis van de dro- ge ha- ring!

c Driedelige liedvorm

Bestaat uit drie zinnen die met elkaar verbonden zijn.

in reeksvorm: ABC

Stille nacht

F. Grüber

Stil- - le nacht, hei- li- ge nacht, al- les slaapt, een- zaam wacht,
bij het kind- je 'thoog hei- li- ge paar, rond de krib- be zingt d'en- ge- len- schaar:
slaap in he- mel- se rust, - slaap - in he- mel- se rust.

in boogvorm: ABA

Kom Iwanowitsj

Kom I- wan- o- witsj, speel de ba- la- la- la- lai- ka, mor- gen gaat de tro- i- ka, ga je van ons
heen. Kom I- wan- o- witsj, speel de ba- la- la- la- lai- ka, mor- gen gaat de tro- i- ka, laat je ons al-
leen. Aj, aj, aj, sna- ren in het spel, want we gaan de tre- pak dan- sen: vlug en fel.
Aj, aj, aj, drin- ken ka- me- raad, drink met ons de wod- ka voor je mor- gen gaat.

Het menuet

Vorm:

A Menuet

B Trio

A Menuet

Het menuet staat altijd in $\frac{3}{4}$ en heeft een matig tempo. Het was oorspronkelijk een dans en soms ook onderdeel van een suite. Het verloor zijn danskarakter en werd voor een tijdje een vast onderdeel van de symfonie en van bepaalde kamermuziekvormen als het strijkkwartet.

Menuet

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

BWV Anh. 116

1
9
17
25
33

De da capo-aria

Vorm:

A Eerste deel

B Tweede deel

A Eerste deel da capo

Dit is een zangstuk met orkestbegeleiding en komt voor in de vocale genres *opera*, *oratorium* en *cantate* die we bij de genres zullen tegenkomen.

B De Rondovorm

De rondovorm is een van de eenvoudigste muzikale vormen waarin een steeds terugkerend refrein telkens wordt afgewisseld met een strofe.

Rondo Alla Turca Turkish March

W. A. Mozart

Allegretto

The musical score for "Rondo Alla Turca" by W. A. Mozart is presented in a standard piano format. It begins with a treble and bass clef, a key signature of two sharps (D major), and a 2/4 time signature. The tempo is marked "Allegretto". The score is divided into measures, with measure numbers 8, 15, 22, 28, 33, 38, and 45 indicated. The piece features a repeating refrain (measures 1-8) and several contrasting sections. The score includes dynamic markings such as *p* (piano), *mp* (mezzo-piano), *f* (forte), *cresc.* (crescendo), and *fz* (forzando). It also includes articulation marks like accents and fingerings for various passages. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

This page contains ten systems of musical notation for a piano piece. The notation is written for both the right and left hands on a grand staff. The key signature is D major (two sharps). The time signature is 4/4. The piece includes various musical elements such as dynamics (*f*, *p*, *mp*, *cresc.*, *fz*), articulation (accents, slurs), and fingerings (numbers 1-5). The systems are numbered 57, 63, 70, 77, 82, 87, 93, and 99. The notation includes chords, single notes, and complex rhythmic patterns. The piece concludes with a double bar line at the end of the tenth system.

a Kettingrondo

A B A C A D A ...

Schrijf het vormschema op van het eerste deel van het celloconcerto van Johann Christian Bach:

Schrijf het vormschema op van het rondo uit het Introduction et rondo capriccioso van Camille Saint-Saëns:

b Symmetrisch rondo

Deze wordt soms ook het klassiek of groot rondo genoemd.

A B A C A B A of A B A C A C' A B' A

Sonata No. 8 "Pathétique" 3rd Movement

L. van Beethoven

Op. 13

Rondo

Allegro

p

26

32

37

42

51

56

62

68

74

82

p

cresc.

sf

ff

f

p

tr

This page of musical notation consists of ten systems, each with a treble and bass staff. The key signature is B-flat major (two flats). The notation includes various musical elements such as eighth and sixteenth notes, rests, and triplets. Dynamic markings include *p* (piano), *cresc.* (crescendo), *sf* (sforzando), and *ff* (fortissimo). A trill is marked with *tr* above a note in system 7. The piece concludes with a final chord in system 10.

The musical score for "The Swan" by Maurice Strakosky, Op. 10, No. 1, is presented in a single system. The score is in 3/4 time, key of B-flat major, and consists of 140 measures. The piano accompaniment is written for a single piano, with various dynamics and articulations. The score is divided into measures, with measure numbers 91, 99, 105, 110, 115, 122, 128, 134, and 140 marked at the beginning of their respective systems. The score includes a variety of musical notations, including notes, rests, and dynamic markings such as *cresc.*, *f*, *sf*, *ff*, *p*, and *p dolce*. The score is a single system, with the piano part written for a single piano.

145

150

157

165

calando

172

178

cresc.

p

cresc.

184

sf

3

3

3

3

p

cresc.

190

3

sf

sf

sf

196

sf

sf

ff

3

7

sf

p

203

decresc.

pp

ff

3

Schrijf het vormschema op van het rondo in het laatste deel uit de 6de sonate van Sergei Prokofiev:

C De Variatievorm

De variatievorm is monothematisch (er wordt slechts één thema als basismateriaal gebruikt). Eigenlijk is de variatievorm een voortdurende herhaling van eenzelfde thema, maar telkens op een nieuwe wijze gevarieerd.

Deze vorm is gegroeid vanuit de improvisatie, het spontaan variëren op een muzikale inspiratie.

Dus het vormschema is steeds : A A' A'' A''' enz...

Afhankelijk van de aard van de veranderingen van het thema, die zich in de loop van het stuk voordoen, onderscheiden we 4 types variatievormen:

a De cantus firmusvariatie

Cantus firmus (c.f.) betekent letterlijk 'blijvende, niet veranderende zang'.

Dus betekent dit dat in een dergelijke variatievorm het hoofdthema telkens onveranderd terugkeert, maar dat de wijzigingen zich in de omkadering van het thema voordoen: de begeleiding. Er kunnen nieuwe tegenstemmen gevormd worden. Het tempo en zelfs de maatsoort kunnen veranderen net als de harmonie (akkoorden).

Wachet auf, ruft uns die Stimme BWV 645

J.S. Bach

The musical score is for a three-part setting of 'Wachet auf, ruft uns die Stimme' by J.S. Bach, BWV 645. It is written for organ with three parts: Dextra 8 Fuss (Right Hand), Sinistra 8 Fuss (Left Hand), and Pedal 16 Fuss (Pedal). The key signature is B-flat major (two flats) and the time signature is common time (C). The score consists of three systems of staves. The first system shows the initial entry of the cantus firmus in the Dextra 8 Fuss. The second system shows the cantus firmus moving to the Sinistra 8 Fuss. The third system shows the cantus firmus moving to the Pedal 16 Fuss. The accompaniment in each part is varied to create a rich, multi-layered texture.

10

13

17

20

23

26

tr

tr

tr

tr

29

32

35

38

41

44

b De figurale variatie

Hierin blijft het basisschema van het thema behouden (evenveel maten, dezelfde harmonisatie = opeenvolging van akkoorden, zelfde zinsstructuur). Het thema wordt echter ritmisch en/of melodisch gewijzigd door omspelingen, versieringen, doorgangsnoten, enz... Het blijft echter herkenbaar.

De bekendste variatiereeks in deze vorm zijn de 12 variaties op *Altijd is Kortjakje ziek* (in het Frans: "*Ah vous dirai-je, Maman*") van Wolfgang Amadeus Mozart:

12 VARIATIONEN

über „Ah vous dirais-je, Maman“

für das Pianoforte
von**W. A. MOZART.**Köch. Verz. N° 265 (Köch.-Einst. N° 300e).

Mozarts Werke.

Serie 21. N° 6.Componirt vermutlich im Frühsommer
1778 zu Paris.

TEMA.

VAR. I.

legato

1. 2.

VAR. II.

VAR. II. measures 1-12. The piece is in 3/4 time. The right hand features a melodic line with eighth and sixteenth notes, including a trill in measure 10. The left hand plays a continuous eighth-note accompaniment. The word *legato* is written below the first measure of the left hand.

VAR. III.

VAR. III. measures 1-12. The piece is in 3/4 time. The right hand features a melodic line with eighth and sixteenth notes, including triplets in measures 1 and 2. The left hand plays a continuous eighth-note accompaniment.

c De ostinato-variantie

Bij een ostinato-variantie is het basismateriaal geen thema, periode of zin, maar een kort motief, ostinaat genoemd. Vaak vindt men het terug in de baspartij, maar het kan ook afwisselend in de verschillende stemmen voorkomen. Omheen dat motief worden dan steeds variërende zinnen, melodische lijnen, ritmische patronen ontwikkeld.

Dit principe vinden we terug in oude instrumentale dansvormen zoals:

- de passacaglia: Bach Passacaglia BWV 542

- de chaconne: Bach, partita nr. 2, laatste deel (zie pagina 25).
- de folia: Corelli, sonate op. 5 nr. 12 (zie pagina 26)
- de ground, enz...

Maar het is eveneens terug te vinden in meer hedendaagse muziekvormen zoals sommige jazz-stijlen (denk aan boogie-woogie), repetitieve en minimalistische muziek en zelfs house en techno.

Minimalistische en repetitieve muziek zijn benamingen voor stromingen binnen de hedendaagse klassiekere muziek, waarbij met een minimum aan thematische materiaal (thema, motief) zo boeiend mogelijk wordt geschreven. Dit resulteert in zich steeds herhalende patronen, die ritmisch kunnen verschuiven, uitgebreid worden, boven elkaar geplaatst, enz... Enkele vertegenwoordigers zijn Philip Glass, Steve Reich en bij ons Karel Goeyvaerts in zijn latere werk en vooral Wim Mertens, die dan wel heel wat commerciële schrijft.

Wim Mertens, Struggle for pleasure:

d De karaktervariantie

Hierin wordt het oorspronkelijke materiaal (thema, zin, ...) zodanig veranderd en bewerkt dat het bijna niet meer herkenbaar is in de variaties. Bij grondige ontleding van de muziek zouden we zien dat er inderdaad elementen uit het oorspronkelijke thema gebruikt worden, maar ze zijn niet meer eenvoudig op het gehoor te herkennen.

Deze variantievorm komt vooral voor in de romantiek. De vrijheid van de kunstenaar - componist komt er het meest in tot uitdrukking. Hier kon men de fantasie ongebreideld zijn gang gaan.

Partita II BWV 1004

"Sechs Sonaten für Violine"

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

5. Chaconne

BWV 1004

Violine

7

12

16

20

24

28

31

34

Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0

Sonata No. 12 in D Minor, Op. 5, No. 12 (La Folia)

Adagio (ma non troppo)

Violin

PIANO

mf *dim.* *pp*

mf *pp*

poco cresc. *p*

poco cresc. *pp* *p*

cresc. *poco a poco*

cresc. *poco a poco*

D De Sonatevorm

Is een muzikale vorm die gebaseerd is op twee (meestal tegengestelde) thema's. Deze vorm is ontstaan in de 1° helft van de achttiende eeuw en wordt tot op heden gebruikt in de klassieke muziek.

Een sonatevorm bestaat uit 3 grote delen, namelijk de expositie, de doorwerking en de reëxpositie.

a Expositie

In de expositie worden de thema's voorgesteld. De brug tussen de twee thema's dient onder andere om te moduleren naar de toonaard van het tweede thema:

- Als de hoofdtoonaard een grote toonaard is dan wordt gemoduleerd naar de dominanttoonaard.
- Als de hoofdtoonaard een kleine toonaard is dan wordt gemoduleerd naar de parallelle grote toonaard.

Als do groot de hoofdtoonaard is, wat is dan de dominanttoonaard?

Als mi klein de hoofdtoonaard is, wat is dan de parallelle grote toonaard?

b Doorwerking

In de doorwerking worden de thema's of deeltjes ervan gebruikt voor een muzikale knutselpartij. Het is de plaats in het stuk waar de componist het beste van zichzelf geeft om aan de hand van het basismateriaal (de 2 hoofdthema's) iets boeiend te maken. Het kan ook dat er nieuw thematisch materiaal wordt ingevoegd. Er wordt in deze passage bovendien ook vaak gemoduleerd. Het is de meest dynamische passage van het werk.

c Reëxpositie

In de reëxpositie komen de oorspronkelijke thema's terug. De brug zal nu niet moduleren en het tweede thema blijft in de hoofdtoonaard in tegenstelling tot de expositie. Een coda (letterlijk staart) rondt het geheel af.

Schematische weergave :

EXPOSITIE 1ste Thema - brug - 2de Thema - Codetta

DOORWERKING Thematische arbeid met materiaal uit expositie. Eventuele invoeging van nieuwe thema's. Dynamische passage, vaak sterk modulerend.

REEXPOSITIE 1ste Thema - brug - 2de Thema - Coda of slot

Sonatina

M. Clementi, Opus 36 No. 1

Spiritoso

- Wat is de hoofdtoonaard?
- In welke toonaard moet het tweede thema in de expositie normaal staan?
Wat is de voortekening?
- In welke toonaard moet het tweede thema in de reëxpositie normaal staan?
Wat is de voortekening?
- Duid de onderdelen van de sonatevorm aan.

E De Fuga

Een fuga is een muzikale vorm, gebaseerd op 1 thema, waarin een sterk doorgevoerde imitatie van dat thema centraal staat. Soms is een fuga geïntegreerd in een muziekstuk (de fuga is een deel of gedeelte van een muziekstuk), soms staat hij op zichzelf (de fuga vormt het hele stuk).

Hoewel de vorm niet zo strikt is als bij een sonatevorm, krijgen we globaal gezien een volgend schema:

- A. **Expositie** Hierin wordt het thema voorgesteld. Deze is afgelopen nadat het thema 1 maal in alle stemmen is gehoord.
- B. **Doorwerking** Daarin kan naar vrije keuze het thema één of meerdere malen terugkeren in om het even welke stem. Er worden meestal tussenliggende passages ingebouwd (divertimento's), waarin motieven uit het thema kunnen voorkomen.
- C. **Reëxpositie** Herneming van het thema. Hier wordt vaak de techniek van het stretto toegepast. Dit betekent dat het thema in een volgende stem wordt geïmiteerd nog voor het in de vorige stem helemaal uitgeklonken is. Dit heeft een comprimerend effect en maakt de structuur nog dichter.
- D. **Coda** De fuga kan eindigen met een slotpassage, waarin het thema meestal nog éénmaal klinkt, soms op een liggende pedaalnoot¹ in de basstem. Deze coda volgt vaak op een fermate of rust na het hoogtepunt van de strettopassage.

Opeenvolgende themainzetten staan ofwel in de toonaard van de eerste inzet ofwel in de dominanttoonaard van de eerste inzet. Bijvoorbeeld als de eerste themainzet in do groot is, is de tweede meestal in

Van de fuga is het woord fugato afgeleid dat we regelmatig tegenkomen in symfoniën en sonates. Dit is een passage die begint alsof het een fuga is maar ze wordt niet volledig uitgewerkt.

¹Een pedaalnoot is een noot die ofwel blijft liggen (een lange noot) of continu herhaald wordt. Boven deze noot blijft de harmonie veranderen.

This image displays the first 14 measures of the Fugue in C major, BWV 846, by Johann Sebastian Bach. The score is written for four voices (Soprano, Alto, Tenor, and Bass) in C major, 4/4 time. The notation is arranged in two systems of two staves each. The first system contains measures 1 through 6, and the second system contains measures 7 through 14. The music features a complex interweaving of the four voices, with various rhythmic patterns and melodic lines. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 4/4. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, accidentals, and bar lines.

This musical score is for a piano piece, spanning measures 17 to 26. It is written in a key with one sharp (F#) and a common time signature (C). The score is presented in a grand staff format, with a treble clef on the upper staff and a bass clef on the lower staff. Measures 17-18 show a complex texture with sixteenth-note runs in the right hand and a steady eighth-note accompaniment in the left. Measure 19 features a more melodic line in the right hand with some rests, while the left hand continues with eighth notes. Measures 20-21 return to a busier texture with rapid sixteenth-note passages in both hands. Measures 22-23 show a change in the right-hand melody, with longer note values and some ties. Measure 24 has a more active right hand with eighth-note patterns. Measures 25-26 conclude the section with a final melodic phrase in the right hand and a sustained bass line, ending with a double bar line.

Measures 43-45 of a musical score. The system consists of three staves: a treble staff, a bass staff, and a lower bass staff. The treble staff features a complex melodic line with many sixteenth and thirty-second notes, including triplets. The bass staff has a more rhythmic accompaniment with eighth and sixteenth notes. The lower bass staff contains a single melodic line with quarter and eighth notes.

Measures 46-48 of a musical score. The system consists of three staves. The treble staff continues the complex melodic line from the previous system. The bass staff has a rhythmic accompaniment. The lower bass staff contains a single melodic line. The system ends with a double bar line.

Measures 49-51 of a musical score. The system consists of three staves. The treble staff continues the complex melodic line. The bass staff has a rhythmic accompaniment. The lower bass staff contains a single melodic line. The system ends with a double bar line.

Measures 6-8 of a musical score. The system consists of three staves. The treble staff features a complex melodic line with many sixteenth and thirty-second notes, including triplets. The bass staff has a more rhythmic accompaniment with eighth and sixteenth notes. The lower bass staff contains a single melodic line with quarter and eighth notes.

Measures 9-11 of a musical score. The system consists of three staves. The treble staff continues the complex melodic line. The bass staff has a rhythmic accompaniment. The lower bass staff contains a single melodic line. The system ends with a double bar line.

Measures 12-14 of a musical score. The system consists of three staves. The treble staff continues the complex melodic line. The bass staff has a rhythmic accompaniment. The lower bass staff contains a single melodic line. The system ends with a double bar line.

Measures 66-73 of a musical score. The score is written for piano (p) and features a complex, flowing melody in the right hand and a more rhythmic, accompanimental line in the left hand. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 4/4. The notation includes various musical symbols such as eighth notes, sixteenth notes, and rests.

Measures 78-85 of a musical score. The score continues the piece, maintaining the same key signature and time signature. The right hand features a series of rapid, ascending and descending runs, while the left hand provides a steady, rhythmic accompaniment. The notation includes various musical symbols such as eighth notes, sixteenth notes, and rests.

Hoofdstuk 2

Instrumentale genres

Een muzikaal genre is eigenlijk een soort compositie (muziekstuk) dat zich laat herkennen door zijn bezetting, het aantal delen en de vorm van die delen.

Sommige genres zijn zeer universeel en tijdloos. Ze komen voor in vele stijlperiodes van de muziekgeschiedenis en worden overal ter wereld beoefend. Het zijn vooral die genres waar we wat nader kennis mee maken. Andere genres zijn eerder tijds-en/of plaatsgebonden. Iedereen zal al wel eens van een symfonie of een opera gehoord hebben, een villanella of nocturne zijn heel wat minder bekend.

A De Sonate

Het woord *sonate*, niet te verwarren met de *sonatevorm*, werd aanvankelijk (in de 16e en 17e eeuw) gebruikt voor instrumentale muziek en geplaatst tegenover de cantate (het gezongen muziekstuk).

In de 18e eeuw kreeg de term een éénduidige betekenis van werk voor klavier solo of een melodisch instrument en klavier, bestaande uit drie of meestal vier delen. In het geval van een melodisch instrument met klavierbegeleiding gaat het om kamermuziek, dit wil zeggen dat beide instrumenten gelijkwaardig zijn en het klavier geen ondergeschikte of begeleidende functie heeft.

De inhoud van een sonate ziet er meestal als volgt uit:

- Het eerste deel is nagenoeg steeds een *sonatevorm* in een allegro tempo (in enkele gevallen mogelijk voorafgegaan door een trage inleiding).
- Het tweede deel is langzaam van tempo en vaak in een eenvoudige liedvorm of in variatievorm geschreven.
- Het derde deel is een menuet of een scherzo (een dans dus) vaak in maatsoort van 3 tellen en gematigd tot snel van tempo.
- Het vierde deel, vaak finale genoemd, is bijna altijd een rondovorm en snel van tempo.

a Bekende sonates

Tartini

- De duivelstrillersonate voor en

Beethoven

- Sonate nr. 8, bekend als de Sonate pathétique. Vooral het tweede deel is bekend.
- Sonate nr. 14, bekend als de Mondscheinsonate. Vooral het eerste deel is bekend.
-sonate nr. 5, bekend als de lentesonate
-sonate nr. 9, bekend als de kreutzersonate

Mozart

- Sonate nr. 11, waarvan het laatste deel bekend is als de

Chopin

- Sonate nr. 2, hiervan is vooral het derde deel bekend als demars.

Prokofiev

- Sonate voor en piano

B De Symfonie

De letterlijke betekenis van het Grieks afgeleid : syn = samen en phone = klank. In aanvang (17e eeuw) is een symfonie een openingsstuk voor een opera¹, oratoria's of cantates. Het diende bijvoorbeeld om de opera in te leiden (sfeerschepping) en om de mensen stil te krijgen of op zijn minst hun aandacht voor het gebeuren op de scène te trekken.

a Vorm

In de 17e eeuw waren twee types 'sinfonia', beiden in één deel (aan één stuk doorgespeeld), maar met drie onderscheiden gedeeltes. Het Franse type was traag-snel-traag en het Italiaanse type snel-traag-snel.

Rond 1700 wordt de Sinfonia als prelude voor een opera stilaan Ouverture genoemd. De symfonie krijgt een zelfstandig bestaan, het is een stuk waarin componisten zich ten volle kunnen uiten vanwege de vele mogelijkheden die een orkestbezetting biedt.

¹gezongen toneelstuk

Aanvankelijk is de symfonie driedelig (drie losse delen-niet meer drie gedeeltes zoals hierboven):

- eerste deel: sonatevorm
- tweede deel: liedvorm
- derde deel : dans (meestal menuet) of rondovorm

In de tweede helft van de 18^e eeuw verkozen vele componisten om zowel dans als rondovorm te gebruiken en werd de symfonie vierdelig.

- eerste deel: sonatevorm
- tweede deel: liedvorm
- derde deel: dansvorm, menuet
- vierde deel: rondovorm

6 Bezetting

Voor 1750

Het orkest bestaat uit een 20-tal musici.

De strijkers vormen de belangrijkste groep binnen het orkest. Zij vormen niet alleen een numerieke meerderheid, maar krijgen ook alle belangrijke melodieën toebedeeld, vooral dan de violen.

De blazers die courant gebruikt worden zijn hoorns, hobo en fagot. In uitzonderlijke gevallen (bij feestelijke gelegenheden of buitenconcerten) worden wel eens trompetten, trombones of pauken gebruikt.

De functie van de blazers is kleurend, vullend en om volume en kracht aan het geheel te geven. Vaak treft men in de symfonieën nog een clavecimbel aan, een uitloper van de barok, waarin het clavecimbel een zeer belangrijke rol vervulde.

Componisten:

- Haydn schreef 106 symfoniën. De meest bekende is symfonie nr. 94 beter bekend als desymfonie

1750-1830

De blaasinstrumenten kennen een snelle ontwikkeling, waardoor zowel hun volume als de zuiverheid van intonatie verbeteren. Door het ontplooien van hun mogelijkheden, worden meer blaasinstrumenten opgenomen in het orkest en krijgen ze ook een belangrijkere functie (meer thema's en belangrijke lijnen te spelen). Achtereenvolgens worden dwarsfluiten en klarinetten toegevoegd.

- Mozart schreef 41 symfoniën waarvan de twee laatste de bekendste zijn. De 41ste is ook bekend als desymfonie.
- Schubert schreef 9 symfoniën waarvan de achtste die bleef en ook die naam draagt de bekendste is. Ze werd onder andere gebruikt in de film Minority Report met Tom Cruise.

Mozart
Symphony No. 41
in C Major
K. 551
“Jupiter”

Flauto.

Oboi.

Fagotti.

Corni in C.

Trombe in C.

Timpani in C.G.

Violino I.

Violino II.

Viola.

Violoncello e Basso.

Bassi

A musical score for the song 'The Rose Tree'. The score is written for a four-part vocal ensemble (Soprano, Alto, Tenor, Bass) and a piano accompaniment. The music is in 2/4 time and features a simple melody with a chorus. The piano accompaniment includes a bass line and a treble line with chords and arpeggiated figures.

Symphony No. 9 in D Minor, Op. 125

Allegro assai

Flauti.

Oboi.

Clarineti in A.

Fagotti.

Contrafagotto.

Corni in D.

Corni in B.

Trombe.

Timpani.

Violino I.

Violino II.

Viola.

SOLI.

Soprano.

Alto.

Tenore.

Basso.

CORO.

Soprano.

Alto.

Tenore.

Basso.

Violoncello, e Basso.

Freude, Freu - de, Freude, schöner Götterfunken, Tochter aus E - ly - si - um,

Freude! Freude!

Bassi.

pizz.

p

pp

dolce.

pp

p

pizz.

p

f

f

f

p

Figuur 2.1: Pagina uit het laatste deel van de negende symfonie van Beethoven

- Beethoven schreef 9 symfoniën. De meest bekende zijn:
 - Symfonie nr. 3 bekend als de Eroica (Italiaans voor)
 - Symfonie nr. 5 bekend als desymfonie
 - Symfonie nr. 6 bekend als de symfonie
 - Symfonie nr. 9 bekend als desymfonie. Hiervan is vooral het laatste deel bekend als de ode aan de (dit is het volkslied).

1830-1900

In de deze periode ondergaan naast de houtblazers ook de koperblazers een belangrijke ontwikkeling door het toevoegen van de ventielen. De trompet, hoorn en tuba komen tot ontwikkeling. Er wordt veel geëxperimenteerd met nieuwe types instrumenten. Zo wordt omstreeks 1840 ook de saxofoon ontwikkeld en door sommige componisten in het orkest gebruikt. Tegen 1850 zijn naast hobo, fagot, dwarsfluit, klarinet ook trompet, hoorn, trombone en tuba standaard geworden. Van een bepaald blaasinstrument gebruikt men vaak meerdere types. Vb dwarsfluit en piccolo, klarinet, kleine klarinet en basklarinet, fagot en contrafagot, hobo en althobo, tenor-en bastrombone enz... Het is tevens ook de opkomst van het slagwerk in het orkest. De kleureffecten en dynamische mogelijkheden worden daardoor nog gevoelig verruimd. Om aan al dat nieuwe geweld weerwerk te bieden, worden de aantallen strijkers ook gevoelig opgevoerd. Zo is tegen het einde van de 19^e eeuw een orkest van 100 of meer musici geen uitzondering.

- Brahms: vooral de 1ste symfonie en de 4de symfonie zijn bekend.
- Dvorak: de 9de symfonie is bekend als de nieuwe wereld symfonie geschreven tijdens zijn verblijf in
- Mahler: de 1ste symfonie is bekend als de Titan-symfonie. In het derde deel komt er een variatie op
- Bruckner: de 9de symfonie is gewijd aan de lieve God.
- Tchaikovsky: de 6de symfonie is bekend als de

Na 1900

Twee stromingen dienen zich aan. Enerzijds het voortzetten van de romantische gedachte met grote bezettingen (Strauss, Prokofieff, Schostakovitsch). Anderzijds een terugkeer naar sobere bezettingen, maar met een evenwaardigheid van instrumenten (geen eerste plaats meer voor de violen of strijkers in het algemeen). De kamersymfonie, zoals men ze gaat noemen, ontwikkelt zich vooreerst in de tweede Weense school met Schoenberg, Berg en Webern.

c Duur

Door de steeds groeiende mogelijkheden van het instrumentaal kleurenpalet, door de groeiende mogelijkheden van de blaasinstrumenten en door de opkomende romantische gedachte van uitvoerige persoonlijke expressie van de componist in een muziekstuk worden symfonieën alsmáar langer tot 1900. Van een 10 à 15 minuten durend stuk rond 1720

II. Scherzo.

Bewegt, lebhaft.

I.

3 Flöten. Die dritte wechselt mit einer kleinen Flöte.

3 Oboen. I.II. p

3 Klarinetten in B. I.II. p

2 Fagotte. I. p

Kontrafagott.

I.II.III.IV.
8 Hörner in F.
V.VI.VII.VIII.

3 Trompeten in F.

I.II.
3 Posaunen.
III.

Kontrabaßtuba.

Pauken. in D, A, E-hoch

Violinen. I. pizz. p
II. get. pizz. p

Bratschen. get. pizz. p

Violoncelle. pizz. p

Kontrabässe.

U.E. 931

Figuur 2.2: Eerste pagina uit het tweede deel van de negende symfonie van Bruckner

naar een 20 à 30 minuten rond 1800 tot 45 à 60 minuten of zelfs meer in de tweede helft van de 19e eeuw. Daarna komt er terug een versobering. Componisten trachten opnieuw om essentieel te zijn in een beperkt tijdsbestek.

C Het Concerto

Het woord is afgeleid van het Latijnse concertare, dat wedijveren of twisten betekent. Een concerto is eigenlijk in oorsprong een dialogerend stuk tussen een grotere groep instrumenten (een orkest dus) en één of enkele solo-instrumenten.

Er zijn twee types: het concerto grosso is een dialoog tussen enkele solisten (het concertino) en een orkest (het ripieno). Het solo-concerto is een dialoog tussen één solist en het orkest.

Het concerto bestaat doorgaans uit 3 delen in achtereenvolgens snel-langzaam-snel tempo.

a Barok

De snelle delen van een concerto hebben vaak een refreïnstructuur. Dit betekent dat de strofes gespeeld worden door de solist(en) en een refrein of tussengedeeltes door het orkest. Een andere veel toegepaste schrijfwijze is het voorspelen van een thema door de solist, nagespeeld door het orkest.

De veelschrijver van concerto's was Antonio Vivaldi. Hij schreef er zo'n 500, waarvan de Vier Seizoenen voor viool en orkest het meest gekende is. Daarbij was hij soms heel inventief voor wat betreft het solistische groepje. Blokfluiten, chalumeaux (= voorloper van de klarinet), mandoline, luit, trompetten kwamen aan bod naast de traditionele strijkers. Ook Bach, Telemann en Händel schreven concerto's.

b Classicisme

Het concerto grosso verdwijnt en het solo-concerto ontwikkelt zich tot een belangrijk genre. De driedelige structuur blijft, maar de refreïnstructuur in het eerste gedeelte wordt vervangen door een sonatevorm. Het tweede deel is een liedvorm of variatievorm, het derde vaak een rondovorm (hier blijft de strofe-refrein structuur wel behouden, in tegenstelling tot het 1° deel). De nadruk gaat ook meer liggen op de melodische lijnen tegenover de ritmische stuwung van motieven uit de barok. Belangrijk in deze periode is het invoeren van de cadens, dat is een plaats in het stuk waar het orkest stopt en de solist vrijelijk een improvisatie kan spelen om zijn kennis en kunde te demonstreren. Solisten baseren zich op thema's van het stuk om te improviseren. Deze cadenzen werden soms uitgeschreven door solisten en ook door de componisten zelf.

c Romantiek

In de 19^e eeuw wordt de virtuositeit van de solist nog meer benadrukt. Geheel in de lijn van het belang dat aan het individu, de persoon wordt gehecht, wordt de virtuoso een soort heldenfiguur, een übermensch die zich boven de gewone mens verheft door zijn uitzonderlijke behendigheid op zijn instrument.

In het ergste geval verdwijnt het zich uitdrukken van de componist in een stuk geheel ten voordele van (soms absurde) technische hoogstandjes van de solist. Je zou haast zeggen een circusachtige benadering van technische kunde op een muziekinstrument.

Een typisch voorbeeld hiervan zijn de vioolconcerto's van Nicola Paganini. Die man was een technisch fenomeen op viool. Hij had bovendien extreem grote handen en lange vingers, waardoor hij dingen kon op een viool die voor anderen puur fysiek al onmogelijk zijn.

Een tweede voorbeeld van hoe ver sommigen daarin gingen is het volgende: solisten (vooral pianisten) lieten zelfs apparaten maken om hun vingers te stretchen om zo bredere akkoorden te kunnen nemen. Sommigen hielden aan het overdreven trainen van hun vingerspieren verlammingen over.

Grote namen die concerto's schreven waren : van Beethoven, Schumann, Liszt, Chopin, Brahms, Mendelssohn, Bruch, von Weber, ...

d 20ste eeuw

Naast de vele solo-concerto's die ook in de 20^e eeuw geschreven werden (Bartok, Schostakovitsj, Prokofieff, Hindemith, Berg ...) krijgen we enerzijds een soort heropleving van het concerto grosso, maar nu meer als een dialoog van verschillende instrumentengroepen en solo-instrumenten binnen het orkest. Zo schreven Bartok en Lutoslawski een Concerto voor orkest. Anderzijds krijgen we interessante experimenten zoals bv. concerto's voor solo-instrument en jazzorkest of Big Band (vb. Ebony Concerto van I. Stravinsky).

D De opera

E De suite

F De musical